

BUXORO TURIZMI RIVOJIDA MILLIY HUNARMANDCHILIKNING O'RN

Murodov Halim Salimovich

Osiyo xalqaro universiteti

“Tarix va filologiya” kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada hunarmandchiligining yetakchi va qadimiy sohalari bo'lgan zardo'zlik, zargarlik, misgarlik, kandakorlik, kulolchilik, milliy kiyimlar tikish, do'ppichilik, kashtachilik kabilar rivojlanib, bu borada mohir ustalar Jumayev Baxshillo, Alisher Narzullayev, Shokir Kamolov, Mahfuza Salimova, Usto Samad, Atamuradov Safo, Toshev Davron kabilarning faoliyati bilan bog'liq sohaga oid masalalar tahlil qilingan. “Hunarmand” uyushmasi, “Sovg'a” zardo'zlik hamda “Usto-shogird” miniatyura markazi kabi Buxoro hunarmandchiligi rivoji bilan bog'liq mulohazalar berilgan.

Kalit so'z: Hunarmand, sayohat, Sovg'a, YUNESKO, “Avitsenna”, “Mavrigi”, ipakgilamdo'zlik, “Buxorcha”.

Annotatsiya: В данной статье разработаны ведущие и древние отрасли ремесел, такие как ювелирное дело, ювелирное дело, медное дело, резьба по дереву, гончарное дело, пошив национальной одежды, шляпное дело, вышивка и др. Вопросы, связанные с деятельностью Усто Самада, Атамурадова Были проанализированы Сафо, Тошев Даврон и другие. Приводятся мнения, связанные с развитием бухарских ремесел, таких как объединение «Хунарманд», ювелир «Совга» и центр миниатюры «Усто-шагирд».

Ключевые слова: Ремесленник, путешествие, Дар, ЮНЕСКО, «Авиценна», «Маврикий», шелководство, «Бухара».

Abstract: In the current state, the development of handicrafts and wooden handicrafts, such as jewelry, jewelry, copper, wood carving, pottery, sewing national clothes, hats, embroidery, etc. Voprosy, svyazannye s deyatelnostyu Usto Samada, Atamuradova Byli proanalizirovany Safo, Toshev Davron i drugie. Privodyatsya mneniya, svyazannye s razvitiem buksarskikh handicrafts, takikh kak ob'edinenie "Craftsman", velevir "Sovga" i center miniature "Master-student".

Key words: Remeslennik, puteshestvie, Dar, UNESCO, "Avicenna", "Mauritius", shelkovodstvo, "Bukhara".

Buxoro hunarmandchiligi azal azaldan bobomeros va otameros kasblar sifatida sulolaviy ustozodalar tomonidan rivojlantirilib kelingan. X asrda Buxoroning mashur “zandanacha” matosi dovrug’i butun Sharq olamida mashhur bo’lib, savdo karvonlari “zandanacha” matosi uchun maxsus tashrif buyurganliklari tarixdan ma’lumdir. Mustaqillikning dastlabki yillarida Buxoroda turizmning tiklanishida turistik tashkilotlar qatori san’atning jumladan Buxoro hunarmandchiligining ham alohida o’rni bor. Jumladan hunarmandchiligining yetakchi va qadimiy sohalari bo’lgan zardo’zlik, zargarlik, misgarlik, kandakorlik, kulolchilik, milliy kiyimlar tikish, do’ppichilik, kashtachilik kabilar rivojlanib, bu borada mohir ustalar Jumayev Baxshillo, Alisher Narzullayev, Shokir Kamolov, Mahfuza Salimova, Usto Samad, Atamuradov Safo, Toshev Davron kabilarning faoliyati tufayli rivojlanishga erishdi. Mustaqillikka erishgach, 1990 yillar boshida hunarmandchilikning ko’plab turlari og’ir ahvolga tushib qoldi, chunki ushbu sohalar uchun xom ashyolar (baxmal, zar iplar, karton) sobiq Ittifoqning turli mintaqalaridan olib kelinar edi. Buxoro hunarmandlari muammolarni yechish uchun imkoniyatlarni ishga solib tez orada o’z do’konlari va ustaxonalarini tashkil etdilar. Buxoroda birinchi xususiy hunarmandchilik ustaxonasini zardo’z usta Jumayev Baxshillo tashkil etgan. Avvalgi davrda chet eldagi ko’rgazmalarda juda kam qatnashishgan. Xalqaro aloqalar o’rnatish uchun harakatlar

boshlandi. 1994 yilda birinchi marta Pokistonning Islomobod shahrida 70 ta davat hunarmandlari ishtirokida xalqaro festival bo`lib, unda birinchi o`rinni buxorolik usta Jumayev Baxshillo egallab, davomiy hamkorlik aloqalari o`rnatildi. O`zbekistonda Buxoro hunarmandlari birinchi bo`lib, 1995 yilda “Umrboqiy meros” hunarmandlar uyshmasi (Ustavi ham) tuzilib, uyushma prezidenti etib, Buxoro muzeylari birlashmasining direktori va hunarmandlarni doim qo`llab quvvatlovchi inson Robert Almeev, vitse prezidentlar esa Baxshillo Jumayev va Alisher Narzullayevlar saylandilar[1,B.1-3]. Buxorodagi hunarmandchilik rivoji hamda uning xalqaro festivallardagi muvaffaqiyatlari xalqaro YUNESKO tashkilotining e`tiboriga tushib, natijada Buxoro hunarmandchiligi tajribasini o`rganish, xulosa va tavsiyalar berish uchun 1996 yilda doctor Naranyanni Buxoroga yuborilib, bir yil davomida tadqiqot ishlarini hamkorlikda olib bordi. Doktor Narayan bir yillik tadqiqot hisoboti va tavsiyalarini YUNESKO va O`zbekiston hukumatiga taqdim etdi. Ushbu tadqiqot va “Umrboqiy meros” uyushmasi tajribasi 1997 yilda O`zbekiston respublikasi “Hunarmand” uyushmasining tuzilishiga turtki berdi.

Hunarmandchilikning aholini ish bilan ta`minlashdagi ahamiyati sezilarli darajada ortib, 1997-1998 yillarda respublika “Hunarmand” uyushmasining Buxoro viloyat bo`limi raisi vazifasini bajargan Baxshillo Jumayevning aytishicha bu davrda uyushmada 700 nafar hunarmand a`zo sifatida faolyat yuritgan. Buxoro hunarmandlari ko`payishi bilan qadimiy hunarmandchilik turlari tiklanishi hamda kengayishi bilan shaharning tarixiy markazidagi madaniy meros inshootlarda, hujralarda unga xos bo`lmagan xo`jalik mollari do`konlari, spirtli ichimliklar do`konlari, aptekalar kabilar o`rnini hunarmand ustalar egallab, o`z ustaxona va do`konlarini tashkil etishlari bilan ushbu hudud obod bo`lishi bilan birga turistlarning tungi sayr qilishi uchun ham xavfsiz hududga aylandi. Suvenirilar va miniatyura san`ati namunalarini tayyorlash sohasi yanda kengayib, bu jarayon turistlar uchun mahsulotlar sifati va turini ko`payishiga omil bo`lib xizmat qildi. Bu borada Buxoroda 1990 yilda birinchi bo`lib, o`zining xususiy zardo`zlik ustaxonasini tashkil etgan usta zardo`z Baxshillo Jumayev edi. Baxshillo Jumayev mashhur zardo`zlar sulolasining 6 avlod vakili

bo`lib, u kishining bobosi Rajab oqsoqol Abdurahmonzoda Buxoro amirligi davrida 1900-1920 yillarda Buxoro zardo`zlik ustalarining oqsoqoli bo`lgan. Usta Baxshillo Jumayev zardo`zlik san`atini rivojlantirish va turistlarga yanada kengroq turdagi mahsulotlarni taqdim etish uchun 1995 yilda Buxoroda “Sovg`a” zardo`zlik markazini tashkil etdi. Natijada Baxshillo Jumayev zardo`zlik va patdo`zlik buyumalri hamda kiyimlari turistlar orqali butun dunyoga tarqalib, Buxoro brendini yanada mashhur bo`lishiga xizmat qildi. 2013 yilda Baxshillo Jumayev “Sovg`a Ustozoda Zardo`zon” oilaviy korxonasini tashkil etib, hozirgi kunga qadar usta ushbu korxonaga rahbarlik qilib, Buxoro hunarmandchiligi va turizmi rivojiga kata hissa qo`shib kelmoqda. Usta Baxshillo Jumayev zardo`zlik bo`yicha 500 dan ortiq shogirdlarni tayyorlab, ular O`zbekistonning barcha hududlari, Tatariston, Boshqirdiston, Tojikiston kabi davlatlardan kelib o`rganishgan [2,B.4].

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 31 martdagi “Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san`atini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo`llab-quvvatlash chora-tadbirlari to`g`risida”gi PF-1741-son Farmoni va Farmoni asosida O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san`atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi 2005 yil 28 martdagi PF-3588-sonli farmoni natijasida xalq hunarmandlari uchun ochilgan istiqbol va imkoniyatlar Buxoro ipak gilamdo`zlik markazi barpo etildi. Mustaqillik yillarida ya`ni 1997-1999-yillarda tashkil etilgan Buxoro ipak-gilamdo`zlik kombinati 2011-yilda viloyat hokimligi ko`magida Buxoro shahrining qoq markazida (Xo`ja Nurobod ko`chasi boshida) Mir Arab madrasasi yonida joylashgan yirik ishlab chiqarish va savdo markaziga aylandi. Buxorodagi gilamdo`zlik san`ati tarixiga nazar tashlasak, X-XII-asrlarda O`rta Osiyoda, jumladan, O`zbekistonda ham gilamdo`zlik san`ati juda rivojlanganligi ma`lumdir. XVIII- XIX-asrlarning ikkinchi yarmida Buxoro xonligida gilam to`qish san`ati o`ziga xos uslub kasb etdi. Bu yerda gilam ishlab chiqarish o`zining bezaklari, yuqori sifatli to`qishi, bo`yash texnikasi bilan ajralib tura boshlaydi. Aynan shu maktablarning davomi sifatida Buxoro ipak-gilamdo`zlik majmuasi tashkil etildi, jahon andozalari va yuksak talablarga asoslangan mazkur markaz ayni paytda

milliy o'zlikni asrash tamoyillari asosida shakllandi. Buxoro ipak-gilamdo'zlik markazida 40 nafar qiz gilamdo'zlik, bir vaqtning o'zida 10 nafar qiz adras to'qish bilan shug'ullangan[3,B.245]. Ustadan shogirdga mahorat o'rgatish an'analari asosida kamolotga yetgan o'quvchilar-shogirdlarning yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yishi uchun sharoit yaratilgan. 2015-2016 yillarga kelib, turistik markaz bo'ylab tashkil etilgan filiallarni ham hisobga olganda jami birgalikda jami 258 kishi ish bilan ta'minlangan.

Buxoro ipak-gilamdo'zlik markazining hunarmand san'atkorlari yiliga 100-150 dona ipak gilam to'qishadi. Asosan "Anorgul", "Chorbog'", "Kashkoi", "Salogul" va boshqa 10 dan ortiq turli naqshli gilamlar hunarmandlar va ularning shogirdlari tomonidan to'qiladi. Markazda gilam to'qish va adras to'qish sexi, gilam bo'yash bo'limi, ayni paytda bir vaqtning o'zida 27 kishiga xizmat ko'rsatadigan xorijiy turistlar uchun salqin ichimliklar tayyorlaydigan bar ham faoliyat yuritgan. Shuningdek, markaz binosida 24 soat davomida sayyohlarga valyuta ayirboshlash xizmati "Kapitalbank" Buxoro filialining bankomati o'rnatilgan. Buxoro ipak-gilamdo'zlik markaziga har yili 100 mingdan ortiq sayyoh tashrif buyuradi. Buxoro ipak-gilamdo'zlik markazi faoliyatini yildan-yilga kengaytirib, ayniqsa viloyat iqtisodiyotiga xorijiy valyuta tushumini ko'paytirishga sezilarli hissa qo'shib, jumladan har yili 200 dan 450 ming AQSH dollarigacha eksport xizmatlari ko'rsatgan. Markazning boshqa markazlardan o'ziga xos jihati shundaki, ular bu yerda mehmonlarga hurmat va zudlik bilan ajoyib xizmat ko'rsatib, tashrif buyuruvchi turistlarga yoshartiruvchi, chanqog'ini bosuvchi, charchoqni ketkazuvchi mo'jizaviy "Avitsenna" choyi bilan mehmonnavozlik qiladilar. Bu erga kelgan sayyohlar Buxoroning mo'jizaviy san'ati namunalarini xarid qilmasdan keta olmaydi[4,B.253]. Shu bilan bir qatorda Buxoro miniatyura san'atini rivojlantirish maqsadida usta Toshev Davron hunarmand tomonidan 2019 yilning may oyida "Buxoro ipak qog'ozi" hunarmandchilik markazi qurib bitkazilib foydalanishga topshirildi. Shu bilan bir qatorda tashabbuskor san'atkor Toshev Davlat tomonidan Buxoro shahrining "Arabon" ko'chasida joylashgan XVI asrda qurilgan qadimiy yodgorlik negizida "Usto-shogird" miniatyura markazi tashkil etildi[5,B.4].

Turistlar bilan o'tkazilgan so'rovnoma ularning 45 foizi san'atning folklor musiqa va raqslarini, milliy kiyim va urf-odatlarini ko'rish va bevosita ishtirok etishga qiziqish bildirishgani juda e'tiborga molikdir. Shu jumladan, Buxoro madaniy hayotining asosiy qismiga aylangan "Buxorcha" va "Mavrigi" qo'shiq va raqslardan tarkib topgan folklor-zullisonayn qo'shiqchiligidan turistlar, mehmonlar va ziyoratchilarning dam olish vaqtlarini mazmunli o'tkazishda o'ziga xos o'rin egallamoqda. Tarixiy markazlar oldida maxsus "Buxorcha" va "Mavrigi" qo'shiq va raqs sahna maydonlarini tashkil etilib, unda milliy qo'shiqchilik folklor dastalarining repertuarlari namoyishi etilishi turistlarga unutilmas lahzalar va yuksak madaniy hordiq taqdim etish orqali sayyohlarni yanada ko'proq jalb qilish barobarida sayyohlik hududi sifatida Ko'hna Buxoroning jozibadorligini oshirishga beminnat xizmat qilmoqda[6,B.334]. Buxoroda 2017 yilda hunarmandlar soni jami 1050 ta bo'lib, olib borilgan islohotlar va berilgan imtiyozlar tufayli 2020 yilda ularning soni 12 179 tga ko'paydi[7.B.5]. Bu esa viloyatda yangi ish o'rinlarini yaratishda katta omil bo'lishi bilan birga turistlar uchun esdalik sovg'alar, xalq amaliy san'ati buyumlari va suvenirlar sonining ko'payishi hamda sifatining oshishiga xizmat qildi. Asosiysi viloyat iqtisodiyotiga chet el valyutasining kirim bo'lishi ya'ni xizmatlar eksportidan kelayotgan daromad oshib borishi bo'ldi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, Buxoro turizmini rivojlantirishda xalq amaliy san'ati sohalari tasviriy va amaliy bezak san'ati, me'morchilik va teatr, musiqa hamda milliy qo'shiqchilik folklor san'atining o'rni yuksak darajada bo'lib, ayniqsa hozirgi kundagi pandemiyadan so'ng turizmni tiklanish jarayonida mintaqada barqaror turizmni rivojlantirishga ko'maklashish va hududning sayyohlik nufuzini oshirib borishda juda katta potensial sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuni e'tiborga olib, Ko'hna Buxoroda azaldan rivojlanib kelgan milliy me'morchilik va dovrug'i butun Sharqni tutgan ushbu mintaqaga xos zardo'zlik, zargarlik, miskarlik, kandakorlik hamda naqsh amaliy san'ati an'alarini saqlash va rivojlantirish, ularning noyob namunalarini targ'ib etish, tiklash, saqlab qolish kabi ezgu

amallari orqali mintaqaning turizm salohiyatini yanada oshirish, turistlar sonini ko`paytirish choralarini ko`rish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Sovg’a Ustozoda Zardo`zon” oilaviy korxonasi rahbari Jumayev Baxshillo Shirinovich bilan suhbatdan yozib olingan.17.04.2022 yil.
2. “Sovg’a Ustozoda Zardo`zon” oilaviy korxonasi rahbari Jumayev Baxshillo Shirinovich bilan suhbatdan yozib olingan.17.04.2022 yil.
3. Buxoro viloyat davlat arxivi, M-1503-fond, 1-ro`yxat, 40-Ish, 245-256-varaqlar.
4. BVDA, M-1503-fond, 1-ro`yxat, 40-Ish, 253-260-varaqlar.
5. Buxoro viloyat turizmini rivojlantish departamenti joriy arxivi// Buxoro viloyatida turizmini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar haqida ma'lumot.01.12.2019 yil.
6. Murodov H.S. Buxoro turizmini rivojlantirishda madaniy sohaning o`rni.// Zamonaviy dunyoda muzeyshunoslikning dolzarb masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to'plami – Toshkent, 2021. - №1 – B. 334-342.
7. Joriy arxivi, Buxoro viloyat turizm va sport Bosh boshqarmasi. Buxoro viloyatida turizm sohasi ko`rsatkichlari ma`lumotnomasi. 01.04.2022 yil holatida. 2022 yil.
8. Salimovich, M. H. (2022). Tourism Development in Bukhara During the 1990s and Its Problems. International Journal on Integrated Education, 5(6), 298-302.
9. Муродов, Х. (2022, April). СОСТОЯНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА НАКАНУНЕ НЕЗАВИСИМОСТИ. In International Conference on Research Identity, Value and Ethics (pp. 140-143).
- 10.Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF WOMEN IN NEIGHBORHOOD MANAGEMENT IN UZBEKISTAN. Modern Science and Research, 2(9), 132-135.

11. Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. Journal of new century innovations, 35(1), 79-80.
12. Ilniyoz o'g'li, S. F. (2023). XX ASR 2-YARMI XXI ASR BOSHLARI ZARAFSHON VOHASIDA ETNOSLARARO MUNOSABATLAR. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 1-5.
13. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o'g'li. (2023). XIX ASRDA XONLIKLARNING O'ZARO SAVDO MUNOSABATLARI. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(8), 111–114. Retrieved from <https://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/284>